KALANDOZÁSOK

HAJNAL GÁBOR MŰFORDÍTÁSAI

Több mint három évtized műfordítói munkásságából ad válogatást ez a kötet. Annak is csak a legfontosabb, a fordító számára is legjelentősebb részéből: a németből, s még annak is csak a lírai ágából. Hogyan? „Fiatal költő koromban Hölderlin és a romantikusok, később, főként a legutóbbi évtizedben, az expresszionisták és a mai költők, a kortársak fordítása jelentette a legnagyobb élményt számomra" — olvassuk az előszóban. Amiből az a reményteljes várakozás ébred az olvasóban, hogy „ömlesztett" antológia helyett egy határozott ízlés, ha kell, hát izgalmasan elfogult állásfoglalásának eredményével kerül kapcsolatba; egy ízléssel, mely eleve lemond a teljesség eleve képtelen igényéről, bátran vállalva azt, ami tetszik, és bátran mellőzve azt, ami nem tetszik neki.

De hogyan hagyja aszfalfiókban egy fordító munkásságának egy terjedelmes részét, mikor harminc év után „először adatik meg neki", hogy gyűjteményes kötetet jelentessen meg, és ki tudja, mikor adatik meg neki egy következő alkalom? Mást nem is csinálhat, mint hogy egybegyűjti eddigi egész munkája javát: jelen esetben *„az én* — német nyelvből vett — *lírai fordításaimat"* — mondja Hajnal Gábor. Így aztán a személyes ízlés és érdeklődés — romantikusok, expresszionisták — óhatatlanul elhalványodik; legalábbis nem érvényesül olyan erősen, mint reméltük és szerettük volna. Amellett, hogy mi az, ami Hajnal Gábort elsőrendűen foglalkoztatta, mi az, aminek a révén kalandozásaiban „saját határait tágította", szükségképpen szerepel tehát mindaz, amivel különböző antológiák szerkesztése folyamán foglalkoznia *kellett,* és ami korántsem tehertétel ugyan, mert hiszen jó és érdekes anyag, de a költő-fordítói karakter határozott arcvonásait mégis kissé általánosabbá mossa a kelleténél. Igaz viszont, hogy ugyanakkor kárpótol is — hol spontán, hol kísérletező, hol föladatot vállaló és teljesítő — érdeklődés gazdagságával. Mert hiszen a gyűjtemény első hangja még a középkor derekáról hangzik felénk (Walter von der Vogelweide), az első rész — a már halottaké — vége táján viszont már a legjobb expresszionizmussal találkozunk (Trakl, Lasker-Schüler, Benn), s itt legföljebb megint csak azt sajnáljuk, hogy épp ebből nem többet kapunk (például Stadlerből, Loerkéből, Ehrensteinből).

A gyűjtemény második része az élőké, a kortárs líráé. Kezdődik (a könyvek végtelen „átfutása" közben meghalt) Lehmann két versével (az egyik a rendkívül ötletesen megoldott *Vízikarakány*), és Nelly Sachsszal, akiről a tíz fordítás többé-kevésbé érzékelhető képet ad. Ugyanezt mondhatjuk Huchelről, Maurerről, Eichről, Christine Bustáról, Krolowról, Bachmannról, Kunertről. Másoknál viszont, elsősorban talán a legújabb nemzedéknél, azoknál, akik „a valóság újrafölfedezése" nevében jelentkeztek (s itt persze még csak vázlatosan sem térhetünk ki arra, hogy ez az „újrafölfedezés" nem annyira a valóság közvetlen „ábrázolásában" nyilatkozik meg, mint inkább valamiféle „protest" negatív tükrözésében) — ezeknél az újabb költőknél a fordított egy-két-három versből sem az egyéni hang nem hallik ki eléggé, sem a költői arcél nem rajzolódik ki elég élesen (ha ugyan egyáltalán lehet beszélni tévesztethetetlenül személyes hangokról és fölcserélhetetlenül egyéni arcokról ebben a — pillanatnyilag még eléggé egybemosódónak látszó — egy-két generációban). Hajnal Gábor „kalandozásainak" mindenesetre ezúttal is érdeme a fölfedezés: hogy először szólaltat meg magyarul nyelvünkön eddig még „néma", fiatalabb költőket, köztük olyanokat is, akiknél ez egyben udvarias viszonzásnak is vehető azért az érdeklődésért, amit — Hajnal Gábor fáradhatatlan ösztönzésére — a magyar költészet iránt tanúsítanak (mint például Barbara Frischmuth).

Erről az ösztönző munkáról is kell néhány szót szólni a *Kalandozások* alkalmából. A mű végén rövid bibliográfia áll, jelezve Hajnal Gábor műfordításait, meg

„antológiaszerkesztéseit"; ez utóbbiak — *Századunk osztrák lírája, Mai német líra, Osztrák költők antológiája* — mindeddig talán kellőképpen föl és meg sem becsült mértékben járultak hozzá nálunk a német költészet megismeréséhez; és — mivel manapság az efféle dolgok már többnyire kétoldalúak — ugyanakkor közvetve a magyar költészet német nyelvterületre való belépéséhez. Mert míg egyfelől Hajnal Gábor itthon antológiákat szerkeszt (példás anyagismerettel és tájékozottsággal), addig másfelől antológiákat szorgalmaz odakint, a lehetőségek szerint hol kisebb, hol nagyobb méretekben: hol egy folyóirat külön számának korlátai közt (*Akzente, Sinn und Form*), hol önálló kötetben (amilyen legfrissebben az Otto Müller Verlag kiadásában, Gerhard Fritsch szerkesztésében a *Neue ungarische Lyrik*). A *Kalándozások* hátterében ott kell látnunk és értékelnünk ezt a látványosság nélküli, türelmes és okos munkát is, amit Hajnal Gábor költészetünk német nyelvterületen való meg- és elismertetése érdekében folytat.

Előszava végén Hajnal Gábor „műfordítói tapasztalatairól" is ejt néhány kurta szót. „A szavak, mondatok, képek és versképletek elemzése nélkül, a költő életének, működésének, esztétikai szemléletének, sajátos szótárának ismerete nélkül — mondja — a műfordítás hályogkovács-operáció, borotvaélen járó esetlegesség", amit, teszi hozzá, „döbbenten fedezett fel néhány fiatalkori fordításában is". Ami a fordítónak ezt a filológiai fölkészültségét illeti: ez nála éppúgy megvan, mint a — nem kevésbé fontos követelményként hangoztatott — „pontos értelmezés". Ha valamit, hát nem is ezt kérnénk számon rajta, hanem néha a talán még „pontosabb" — *költőileg* pontosabb, megfelelőbb (s az esetek többségében egy árnyalattal szabadabb, szuverénebb) — tolmácsolást. Egy találomra kikapott példa rá: *Rilke Herbsttag*-jának első szakasza.

Herr: es ist Zeit. Der Sommer war sehr gross.
Leg deinen Schatten auf die Sonnenuhren,
und auf den Fluren lass die Winde los —

írja Rilke; s ez Hajnal Gábornál így hangzik:

Időnk lejárt, Uram. Nagy volt a nyár.
A napórákra árnyékod terítsd le,
küldd szélviharod rétjeidre már —

ami mindenképpen hű és pontos; csupán a harmadik sorból hiányolnám azt a távlatosságot, azt a pátoszt, mondhatnám, ha a szó nem vezetne félre romantikus felhangjaival, azt a rilkei értelemben vett, és Rilkére oly jellemző „elemiséget", a természet elemi jelenségeivel való, többnyire kimondatlan, a nyelvi elemekben, megfogalmazásban, ritmikában rejlő kapcsolatot, amit itt a *lass die Winde los* sugall, s amit a magyar „küldd szélviharod rétjeidre már" egy árnyalattal mintha szürkébben is, meg irodalmiasabban is tolmácsolna. (Bár lehet, hogy tévedek, s olyasmit hallok bele Rilkébe, amit Hajnal Gábor tudatosan nem hall benne: mert másként értelmezi Rilkét. Ezért van igaza, amikor azt mondja: a fordítás lényegében — a formai és nyelvi-tartalmi hűség elemi követelményein túl — „éppen úgy tehetség és inspiráció dolga, mint a saját versünk megalkotása". Egy kottát többféleképpen is le lehet játszani, s az egyik interpretálás lehet épp olyan „jó", mint a másik; hogy ki hogyan játssza, az — egy bizonyos fokon fölül — már értelmezés kérdése. S éppen itt kezdődnek a fordítás legizgalmasabb, mert az eredeti alkatához legszorosabban kapcsolódó kérdései.)

Vagy olvassuk el a *Kalandozások* egyik legmaradandóbb teljesítményét, Benn hatalmas *Monolog*-jának fordítását. „Sterben heisst, dies alles ungelöst verlassen, — die Bilder ungesichert, die Träume — im Riss der Welten stehn und hungern lassen", stb. A vers középső részének ezek a sorai Hajnal Gábornál: „S ha meghalunk? Mindent megoldatlan hagyunk, — veszélyben a képek és a világok — szakadékban éheznek az álmok", stb. A hűség ellen ezúttal sem lehet semmi kifogást tenni; a magyar megoldás, a német infinitivusos szerkezetének ilyen általánosító többes szám első személlyel való visszaadása pedig az érthetőség kívánalmainak szempontjából

egyenesen szerencsés lelemény. Az én „Benn-hallásom" szerint azonban mégis közelebb lenne az eredetinek nem az értelméhez, hanem valahogyan a magatartásához, a dühe, indulata, keserűsége „minőségéhez", a benni ridegséghez valami általánosítóbb fogalmazás, valami olyasmi, amiben jobban megnyilatkozik az eltaszító, ellökő benni „mozdulat", a benni ihletnek ez a — nemcsak itt észlelhető — „alapállása"; valami olyasmi, ha már nem tartjuk meg a német fogalmazás szerkezetét, hogy „Mi a halál?..." Ugyanakkor viszont a magyar fordítás jelentős érdemének érzem a benni „monológ" sajátosan „vörösmartys" hangjának az eltalálását, annak a titkos rokonságnak az éreztetését, ami ezt a nagy átkozódást — egy bizonyos mértékig rokon helyzetben — magyar fülben az *Előszó*-ra, *A vén cigány*-ra visszhangoztatja. Ezek megint csak a fordítás legbensőbb és legizgalmasabb ügyei: távoli ihleteknek ezek a távoli időkön át egybecsengő korrespondenciái.

„A német irodalomnak *egy* költő által való ilyen, friss és erőteljes meghódítására eddigi irodalmunkban alig akad példa" — olvassuk a könyv ismertetőjében. Valóban így van; tegyük hozzá, hogy a hódításnak csak egy része kerül elénk a *Kalandozások* lapjain. Külön elismerés illeti azt a lankadatlan figyelmet, a tájékozódásnak és tájékoztatásnak azt a frisseségét, amivel Hajnal Gábor a német költészet legmaibb, legújabb jelenségeit leltározza és közvetíti, még akkor is, ha egyik-másik egyelőre talán még nem éri meg a rá fordított fáradságot. Bár lehet, hogy itt is Hajnal Gábornak van igaza: akármilyen „profiltalannak" látszik általában ez az új német líra, egy költőben, kivált fiatalban, mindaddig bízni kell, amíg végérvényesen rá nem cáfol a várakozásunkra. *(Magvető Könyvkiadó, 1971.)*

RÓNAY GYÖRGY

KOPASZ MÁRTA: MOLIÈRE FÖSVÉNYE